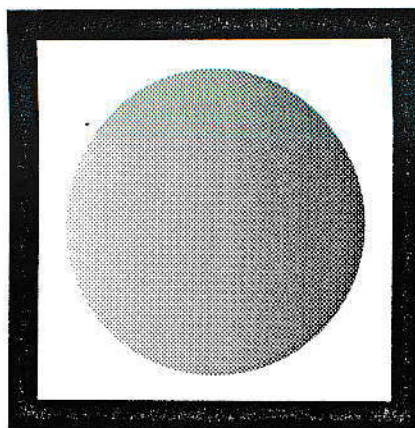

Treći program Radio Beograda
Broj 131-132, III-IV/2006

UDK 821.163.41-4
130.3: 171/172
355:929 Če Gevara

PETAR BOJANIĆ

strviti
heroja.
če gevara
i hegel¹

*Sekcije, obdukcije, razudbe, autopsije, vivisekcije...
paranje životinje-revolucionara zarad jabuke*

Quiero morir con el vientre lleno (9. 10. 1967)

Nemamo ostatke, nemamo delove, mrve utrobe, kosti, trag, beleg života heroja; nemamo teritoriju (heroj je metonimija teritorije) na kojoj oplakujemo, ispraćamo... nemamo ostrvo gde se živ pre(d)stavlja, nemamo pokoj i službu u pokoje, nemamo njegov grob i njegov „istinski“ muzej (muzej, mauzolej, mumiju, figuru), nemamo državu za heroja...

¹ Članak je rađen u okviru naučnoistraživačkog projekta Instituta za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu *Regionalni i evropski aspekti integrativnih procesa u Srbiji: civilizacijske pretpostavke, stvarnost i izgledi za budućnost*, koji finansira Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije (br. 149031). Prva verzija ovoga teksta predstavljena je decembra 2004. godine u Institutu za filozofiju i društvenu teoriju. Skraćena verzija ovoga teksta spremljena je za katalog izložbe Mihaela Milunovica „Pod CHE (*under Che*)“ u galeriji O3ONE u Beogradu, novembar-decembar 2004.

Danas skupljamo, izmišljamo, mislimo muzej, izlažemo izložbu, ekspoziciju, protezu... Danas sahranjujemo, tek danas pohranjujemo, hranimo heroja koji stoji... izlažemo onoga koji ne leži mrtav nego stoji, uspostavljamo i ustanovljujemo (*in-statuere*), sahranjujemo da bismo sačuvali hajduka, *guerrillera*, junaka...

Ako u galeriju unesemo ostatke kojih nema da li čuvamo mogućnost i *nemoguće* revolucije? Ako u galeriji prvi put izložimo, sahranimo, ožalimo onoga koji je nestao bez traga, propao bez strva, onoga koga su neprijatelji ukrali i pojeli, da li spasavamo dar pobune? Da li je sa Ernestom Če Gevarom ukinuta drevna revolucionarna delatnost da se na ulice iz crkvi i muzeja izbacuju ostaci kraljeva i protivnika novog? Da li je moguće revoluciju izneti iz galerije, s lica mesta na ulicu?

Posle više od 27 godina lutanja, u jednu galeriju unosimo oblik i ostatke i stavljamo ih pod ime Če. Ekspozicija leša/ostataka (*prothesis*) onoga koji je ubijen u Boliviji a koji je pao za bilo koji grad u kome se pronade njegov ostatak, u isto vreme je javno pristavljanje (*pro-thesis*) i spremanje pričesta i svega onoga potrebnog za službu. Rekonstrukcija imena i tela „Če“ u gradu u kome on nedostaje, u kome je pronaden njegov nedostatak, vraća nas velikim tajnama tela, skrnavljenog i nevidljivog leša od Hektora do Hrista, grobovima koji grade gradove i tajnim grobovima junaka koji čuvaju gradove skriveni od neprijatelja („biljege mu nikakve ne vrže, da se Marku za grob ne raznade, da se njemu dušmani ne svete“). Otkrivanje belega iščezloga je zapravo razmišljanje o uvek nemogućem i nužnom umiranju za drugog, za Boga, za domovinu, za pravdu, za siromašne, za principe, za promenu...

Skrnavljenje (aikia)² leša junaka i status tajne; režimi „tajne službe“

Da li je „tajna“ ili služba koja pravi tajnu unutar jedne zajednice i čuva „za sebe“ znanje o njoj, u bliskoj vezi sa mrvljenjem, rasipanjem, prljanjem a potom i sakrivanjem leša (strva) (sve to zajedno danas zovemo „čišćenje“)? Kako se čuva tajna, da li postoji i gde je tajni arhiv tajni? Koji je status – dakle, kako stoji, kako postoji, na koji način *jeste* tajna služba ili služba čiji je zadatak da taji? Kako javno služiti tajnom? Koji

² Reč *aeikeiê* kod Homera potiče od reči raditi, *aikizein*; videti tekst Jean-Pierre Vernant, „La belle mort et le cadavre outrage“, u *La mort, les morts dans les sociétés anciennes*, Paris, Cambridge, MSH et Cambridge Un. Press, 1982, p. 64, 68–70.

deo je
da Ma
cija, s
Mark
skom
smrti.
balo d
krivaj
„(ne)n
čuva c
ono št
nice a
NO. F
na pra
jalnom
pod ke
Sva m
brizi c
jalnom
nice. I
M
delatn
zajedn
zajedn
ugrade
i kako
uopšte
ma nas
tucija
sta, dr
stranca
da „ide
u služb
da nas
jedne z

3 „
ga milo
Antolog
str. 169

deo jedne zajednice ili jedne grupe otpada na tajnu i na sakrivanje? Kada Marko Kraljević, veliki junak i najveća uobličena ili otelovljena fikcija, savršeni falsifikat koji se „pojavljuje“ na srpskom jeziku... kada Marko izvede sabotažu i pokvareno ubije većeg junaka od sebe³, na turskom dvoru će Musina odsečena glava figurirati kao dokaz o njegovoj smrti. Na osnovu odsečenih šaka Ernesta Če Gevare tajna služba je trebalo da potvrdi identitet žrtve. Službu koja taji, koja proizvodi tajnu sakrivajući (ali i uništavajući) znanje i dokaze, mogli bismo da nazovemo „(ne)materijalno“ jedne zajednice (za razliku od suda, tajna služba ne čuva dokaze već obezbeđuje vreme i tajnu propadanja onoga što jeste u ono što nije). Služba je dodatak zajednici koji negira materijalno zajednice ali ga i potvrđuje. Baš onako kako je napisano: (NE) MATERIJALNO. Reč je o materijalnom koje prelazi u nematerijalno, materijalnom na pragu nematerijalnog i obratno, nematerijalnog na putu ka materijalnom. Služba su zgrade, nematerijalno i negativno jedne zajednice pod kontrolom, dakle, negacija stavljena u zgrade, zidove i pod stražu. Sva mistika ovih zagrada ili tajni rukopis ovih zagrada iscrpljuje se u brizi oko prelaza s jedne scene na drugu: iz materijalnog ka nematerijalnom, iz materijalnog jedne zajednice ka nematerijalnom iste te zajednice. I obratno.

Međutim, sada nas zanimaju samo profesije (a onda i konfesije) i delatnost ove službe. Ne zanima nas „komunikacija“ onog većeg dela zajednice sa „službom“, niti kako je moguće da služba i jeste i nije deo zajednice, ni kako je moguće i biti i ne biti u zajednici, ni kako je služba ugrađena u zajednicu, ni kakva je „arhitektura službe“, kakva je zgrada i kako se zgrade službe ugrađuju u političko grada, ni da li postoje uopšte vrata ili prozori ili otvori na jednoj takvoj „instituciji“. Ne zanima nas sada, samo sada, ni u čemu se sastoji „tajna institucija“ i „institucija tajni“ koja nije otvorena i nije javna, koja ne očekuje dolazak gosta, drugog, stranke, stranca već informaciju ili ostatak gosta, drugog, stranca, stranke; niti kako je uopšte moguće da neko radi za „službu“, da „ide na posao“ i da „se vraća s posla“ ili da „kasni na posao“ kada je u službi tajne ili u službi koja čuva tajne proizvodeći ih. Sada, samo sada nas ne zanima pretpostavka da je tajna služba integrativni čin/činilac jedne zajednice.

³ „Kad to vide Kraljeviću Marko,/ proli suze niz bijelo lice:/ Jaoh mene do boga miloga,/ de pogubih od sebe boljega!“ „Marko Kraljević i Musa Kesedžija“, u *Antologija narodnih junačkih pesama*, Beograd, Srpska književna zadruga, 1954, str. 169–170.

Čime se onda bavi, šta radi, čime se zanima a čime se ne zanima „ono“ što služi tajni? Još jednom, samo sada i samo ovoga puta držaćemo u rezervi sve kontekste i tekstove koji su uvek „u vezi“ sa tajnim rukopisom „službe“: ostavimo po strani tri tovara blaga koje dobija junak Marko, ili novac ili oružje kojim je bolivijska armija nagrađena za tu tajanstvenu smrt velikog komandanta, ili nagradu junaku-agentu koji službi „daje znanje“ o kretanju izgladnele grupe gerilaca... ostavimo po strani vrlo komplikovane istorije tajnih oružja, sabotaža, prevara kojima su se najveći heroji i ratnici služili proslavljajući u isti mah ideje pravde, časnoga dvoboja, *fair* i viteške borbe, čistote.⁴

Ostavimo po strani, našem Kraljeviću savršeno poznatu, još jednu veliku zaostavštinu „tajnih službi“: tajno oružje, „nož iz potaje“ koji Marko vadi dok vila zagovara njegovog protivnika ili tajno oružje za masovno uništavanje koje će tajne službe i avioni za osmatranje „pronaziti“ kako na Kubi pre četrdeset godina tako i nedavno u Iraku...

Da li je moguće, ostavljajući sada u uvodu sve ove „bezuslovne uslove“ pojave tajne i brige da se ona sačuva, sakrije i da se njome preti, da li je možda moguće locirati početak „službe“ i skrivanja, s pojavom jedne iznenadne svireposti, s pojavom krivice, s pojavom Markovog priznanja lukavstva koje prelazi u njegovo kajanje i žalovanje?

*Mače Marko nože iz potaje,
te raspori Musu Kesedžiju
od učkura do bijela grla.*

Ovaj strašan rez, ovo Markovo paranje žive utrobe svoga protivnika, ovo ubistvo koje satire i uništava dok ubija, već liče na Ahilovu „upotrebu“ Hektorovog tela i trupla. Preskočićemo drame i kajanja, ostrvljenost, svireposti i junački bes različitih heroja, i odmah krenuti na odlučujući trenutak:

*mrtav Musa pritisnuo Marka,
i jedva se iskopao Marko.*

*Kada se je guja probudila,
Mrtav Musa po ledini skače.*

Sledi cepanje i kasapljenje leša, odsecanje glave kao dokaza o smrti i ostavljanje psima da raznesu mrtvo telo. Identične slojeve, postupke,

⁴ Videti knjigu Andrienne Mayor, *Greek fire, Poison and Scorpion Bombs. Biological and Chemical Warfare in the Ancient World*, Woodstock, Overlook Duckworth, 2003.

korake n
svedočan
onda poj
od junak
nik – služ
će strah
Hristov l
ne sastav
ksa, biti
dvoboju
ovo nasr
počinje z
stva i pre
pre obož

Ako l
prostor i
para utro
sedžije. I
še, iskopa
ko kao i m
snut, steg
bismo mo
čiti ili zac
postaje ne
regulacijo
memo ka
odnosi na
da se poja
ubistva i u
istinski pr
onda tajnu
ško-politič
čeni sakra

Quier

Poslednja
je i izvrši j
je prokom

korake možemo da pratimo kod Homera, u Jevanđeljima, u različitim svedočanstvima o manipulacijama s lešom Ernesta Če Gevare. Kada se onda pojavljuju služba, službenik? Kada se Marko ostrvi? Kako Marko od junaka, od mita i predstave junaštva, preko zločina, postaje službenik – službenik tajne? Tajni službenik? Ne usuđujem se da izgovorim da će strah usled tajanstvenog mrđanja leša, strah od pretvaranja leša u Hristov leš kao u slučaju „Če“, strah od osвете mrtvacu, strah da se leš ne sastavi ponovo u živog neprijatelja kao kod Terminatora ili Matriksa, biti pravi razlog skrnavljenja. Ne usuđujem se da olako pripišem dvoboju i figuri neprijatelja, prestupniku i zločinu, „odgovornost“ za ovo nasrtanje, za ovo strvljenje heroja. Verovatnije je da skrnavljenje počinje zajedno s nasiljem, a pre straha i pre ubistva, pre mističkih iskustva i pre uništavanja tragova, potraga za tragovima, za relikvijama, i pre obožavanja ostataka... Pre.

Ako bi trebalo da pronađemo početak ovog nevremenitog PRE ili prostor i mesto tog istog PRE, pošao bih radije od reči *pritisak*. I kada para utrobu neprijatelja, Marko se odvaja tajnim oružjem od Muse Kesedžije. I kada ga mrtvac pritiska, on ga gura, skida sa sebe, ili, jos lepše, iskopava sebe iz leša koji je nad njim. Zarobljenik Če Gevara, jednako kao i njegov leš, pritiska... kao što je u isti mah revolucionar pritisnut, stegnut, potlačen od drugoga, od viška materijalnoga... Da li bismo mogli da kažemo da, tamo, gde je nemoguće prekoračiti, preskočiti ili zaobići leš (Ricoeur), tamo, gde „materijalnost“ leša ili drugoga postaje nepodnošljiva i opasna, da se tada pojavljuje potreba za tajnom regulacijom ili za kultom. Da li bismo tajnog službenika mogli da razumemo kao recidiv onog dela službe ili rituala ili žrtvovanja koji se odnosi na uništavanje materijalnog i ostataka? Ukoliko pretpostavimo da se pojam žrtvovanja sastoji od dve radnje koje se dopunjuju – od ubistva i uništavanja ostataka (samo na taj način bismo zaista obezbedili istinski prenos žrtvovanog ka Bogu ili ka transcendenciji) – da li bismo onda tajnu službu ili tajnu službe mogli da mislimo odmah kao teološko-političku ustanovu *par excellence*, kao neprevaziđeni ili nepreskočeni sakralni ostatak jedne zajednice?

Quiero morir con el vientre lleno.

Poslednja želja komandanta, pre nego stigne čovek koji treba da ga ubije i izvrši jednu vrstu smrtne kazne, bila je vrlo „materijalistička“, kako je prokomentarisao pukovnik Pérez.

*Želim da umrem s punim stomakom. Quiero morir con el vientre lleno*⁵.

Šta znači „umreti sit“ ili „umreti s punim stomakom“, *die with a full stomach*?

Ko uopšte želi da jede pre svoga sudnjeg časa?

Onaj ko je gladan, ispoštenog lica, revolucionar-hajduk koji mesecima luta džunglom Bolivije jer nije uspeo da uspostavi saradnju sa mešnim stanovništvom? Ili diplomirani lekar iz 1953. godine (u Buenos Airesu je dobio zvanje), hronični astmatičar koji je svoje krize sprečavao cigarama, dobro upućen u tajne i ponašanje utrobe u vreme smrtnog časa, u lež i vreme kada nastupi smrt? Zašto odlagati smrt vremenom ishrane, zašto dodavati u telo ono što mora da ostane netaknuto i neasimilovano, ono što prlja kompaktnost oslabljenog i asketskog tela revolucionara? Zašto unositi u svoje telo i u smrt nešto sasvim drugo što mora da ostane drugo i netelesno? Da li je Če Gevara anticipirao buduću nestanak svoga leša i nemanje groba, time što je hteo da obeleži svoje telo i mesto svoje smrti, onim što je nesažvakano i nesvarivo?

Izveštaj koji je napisan na španskom jeziku a koji se citira uvek na engleskom jeziku, svedoči da je obdukcijom (po hronologiji događaja posle predaje i ubistva Če Gevare, potpuno je nejasno kada, ko i gde je uspeo da je izvrši) dokazano da je neposredno pred smrt revolucionar jeo jabuku(e).

Kada danas čitamo ove sporne i šture fragmente izveštaja najpoznatije tajne službe u kontekstu bilo nestanka mrtvog Če Gevare bilo njegovih ranijih tekstova, možda zaista treba da budemo veoma oprezni u promišljanju njegovih vlastitih „upotreba tela“. Koji je odnos između vremena njegovog unošenja hrane pred smrt, vremena (ne) asimilacije jabuke i vremena trajanja jabuke van tela slavnog pokojnika? Šta se desilo s jabukom, šta će se uopšte desiti sa njom... ko je koga jeo i ko je koga uneo u smrt i nadživeo? Sva ova pitanja lišena i smisla i ukusa zaustavljaju nas pred jednom od čestih metafora mladoga komandanta. Jabuka, *manzana*, jeste Kuba. U tekstu „Revolucija koja je počela“ (tekst „Una Revolución que comienza“, objavljen je u tri nastavka u novini *O Cruzeiro*, 16. juna, 1. jula i 16. jula 1959) Če Gevara kaže:

...enunció la constante de la política de su país respecto a Cuba: una manzana que, desgajada de España, debía caer fatalmente en manos del Uncle Sam.

⁵ Dept. of Defense Intelligence Information Report – 11/28/67.

Zaista i
Američkih
poručene is
nije trebalo
ričke ruke.
compañera
jork), Kuba
američke sl
ostatka prep
nego lagano
trebalo bi d
volucionara
lucionar zač
preći s nasilj
cionarna drž
no nasilje“ u

Če Geva
brzo propad
nepotkupljiv
u ime princ
nemoguće „
tanci između
denja i gutar
varine upotr
internaciona
kada u Beog
sta nedostaje
isti način je p
jući se i potp

Međutim
od Kube, od
među država
prestupnika.
je toliko malo

Ali zašto
li, paradoksa

⁶ „Die pla
möglich und n
abzählen“. M.
Band 69, Frank

Zaista fatalno i skoro pakleno odjekuju sada ove „ruke Sjedinjenih Američkih Država“ (nekoliko dana posle ubistva u iste te ruke biće isporučene isečene šake komandanta)... Kuba, jabuka odbačena od Španije trebalo je da padne (smrtno, kobno, fatalno, kako kaže Če) u američke ruke. Kuba, od koje se komandant više puta opraštao kao i *od compañera* Fidela (17. septembra 1960. Če Gevara ga ispraća u Njujork), Kuba-*manzana*, na kraju završava u rukama, u „autopsijama“ američke službe. Međutim, pre nego što u istoriji ovog nesvarenog ostatka prepoznamo novi znak i još jednu anticipaciju komandanta, pre nego lagano ispratimo Kubu u te ruke koje su joj bile davno namenjene, trebalo bi da jabuku kao analogiju iskoristimo za tumačenje odnosa revolucionara i revolucionarne države, teritorije, Kube... Kako da revolucionar zadrži da jabuka ne ode u te ruke? Kako držati jabuku ili kako preći s nasilja u institucije? Kako držati Kubu ili da li je moguća revolucionarna država? Da li je moguće zaboraviti revoluciju, „revolucionarno nasilje“ u institucijama nove države?

Če Gevarin pokušaj da kao ministar industrije „drži“ novu državu brzo propada. Ali ta propast i neuspeh ne govore samo o savršenstvu nepotkupljivog i pravednog pobunjenika protiv bilo kakvih institucija a u ime principa i idealnih institucija, niti o tome da je nasilje revolucije nemoguće „pretvoriti“ u pravo i mir i blagostanje. Na rasponu, na distanci između države, to jest držanja jabuke i halapljivog poslednjeg jednja i gutanja Kube, odvijaju se neverovatne „revolucionarne“ Če Gevarine upotrebe vlastitoga tela. I već tu počinju legenda, mit, fantom, internacionala ili bank internacionala... Kao i danas, sasvim iznenada, kada u Beogradu pronalazimo njegove ostatke i to onda kada nam zaista nedostaje njegova nepokolebljivost da se razračunamo sa starim, na isti način je pre nekoliko decenija on tajno prelazio granice prurušavajući se i potpuno menjajući svoj izgled.

Međutim, propast gojaznog revolucionara (onoga koji se oprašta od Kube, od Kastru oktobra 1965, od Sovjeta, od države, od granica između država...) označava u isti mah prelaz u večno gladnog velikog prestupnika. Planetarnog zločinca novoga veka, velikog i retkog, kojih je toliko malo da se „na prste jedne ruke mogu izbrojati“⁶.

Ali zašto glad i zašto prestupnik? Ko uopšte hrani sopstveni leš i da li, paradoksalno, hrana odlučuje o uspehu, o „biti ili ne biti“ jedne re-

⁶ „Die planetarischen Hauptverbrecher der neusten Neuzeit, in der sie erst möglich und notwendig werden, lassen sich gerade an den Fingern einer Hand abzählen“. M. Heidegger, *Die Geschichte des Seyns*, 1938/40, *Gesamtausgabe*, Band 69, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1998, S. 79.

258 volucije? Da li je gerilac ili revolucionar, po definiciji, onaj koji je sit? Obratno, da li je prestupnik, isključivo onaj koji je gladan? Onaj koji ne može da utoli svoju glad?

Pogledajmo šta se dešava grupi koju narod ne prihvata, koju narod ne hrani, koja je usamljena i bez jataka. U prvom poglavlju knjige *La guerra de guerrillas* iz 1960. godine Ernesto Če Gevara piše:

Gerilac *[El guerrillero]* računa, znači, na potpunu podršku lokalnog stanovništva. To je njegov uslov *sine qua non*. Ovo postaje sasvim jasno na primeru skupina bandita *[gavillas de bandoleros]* koje deluju u određenoj regiji. Ove bande imaju sve odlike armije gerilaca: jedinstvene su, u njima se poštuje šef, hrabrost *[valentia]*, poznavanje terena i često odvažno upražnjavanje taktike. Nedostaje im samo podrška naroda *[el apoyo del pueblo]*: i neumitno ovi skupovi su uklonjeni i istrebljeni od strane javne sile *[detenidas o exterminadas por la fuerza pública]*⁷.

Zločinac je onaj koga narod niti štiti niti hrani. Nasuprot tome, pravi revolucionar posle velike gladi uspeva da stigne do hrane. Iako je ovaj najpoznatiji tekst Če Gevare nastao neposredno posle nestanka njegovog velikog prijatelja i komandanta Kamila Kienfuegosa, kome je i posvećen (28. oktobra 1959. nestao je avion u kome je bio ovaj slavni revolucionar; Kastro je kao i u slučaju Če Gevare godinama bez uspeha pokušavao da pronađe trag njegove smrti, ostatak, trag najbližeg prijatelja...), tek oktobra 1964. godine Če Gevara mu posvećuje nekoliko strana koje će, međutim, biti objavljene posle njegove smrti. U nekoj vrsti sećanja na mrtvog, Če Gevara evocira nekoliko puta Kamilov odnos prema hrani:

Tamo nas je bilo osmorica. Kamilo je bio gladan i želeo je da jede; nije ga bilo briga šta i gde, on je naprosto želeo da jede. To je izazvalo neke ozbiljne nesuglasice sa njim jer je neprestano hteo da se približi *bohios* (seljačkim kolibama) da bi pitao za hranu. Drugi put, sledeći savet „tog izgadnelog čoveka“, pali smo u ruke neprijateljskih vojnika koji su ubili desetinu naših kamarada. Devetog dana „izgladneli čovek“ se izvukao, približili smo se *bohio*, jeli smo i svi smo se razboleli. Među bolesnima najbolniji je bio naravno Kamilo, koji je kao gladni lav proždirao celo jare.⁸

Sasvim nevino i potresno izgleda završetak one Če Gevarine rečenice koja govori o strategijama približavanja kolibi, o smrti desetine ge-

⁷ Ernesto Che Guevara, *La guerra de guerrillas*, Tafalla, Txalaparta, 1998, p. 16.

⁸ Che Guevara Speaks, *Selected Speeches and Writings*, New York, Pathfinder press, 1967, p. 93.

rilaca, o st
na kraju p
da i na kra

Quier

Međutim,
ske taktike
problemi s
ri ili, revol
da utrobu i
se. Mogli b
je i odnosa
onara kao o
štavajući ne
ško „vari“
štenje sagle

Javna s
ri Ernesto C
nema podrš
ja mu prepr
roda... Sve
ključna razl
liku od vojn
bi jeo. Evo k
vlje), pokuš
tajmo ovaj d
nje) i za rev
da svoje isku
podlegne zar

Zašto se
guerriller
naroda p
B./ i koji
ružani, d
uslove ins
ne ne baš
da su osn
iznaden
zam, zasn
različito s
nes roman

rilaca, o strašnoj gladi koja ne štedi ni neprijatelje ni prijatelje, da bi se na kraju pitalo za hranu. Da bi se na kraju seljak molio za hranu. I onda i na kraju, hrana je nagrada, *evharistija*, poslednja želja...

Quiero morir con el vientre lleno.

Međutim, i onda i na kraju – teorija gerilskog ratovanja i smisao gerilske taktike o kojoj Če piše, poziva nas da iznova promislimo – postoje problemi s varenjem i s vremenom. Revolucionar nema vremena da vari ili, revolucionar ima problema da asimilira u sebe nešto drugo. Kao da utrobu i telo revolucionara počinje da jede i drobi sve što u nju unese. Mogli bismo dalje da idemo u ovim pretpostavkama igara asimilacije i odnosa između revolucionara kao onoga koji čini nasilje i revolucionara kao onoga koji institucionalizuje pravdu ili pravedno nasilje uništavajući nepravedne institucije: kao da smrt (zakon, kazna, pravo) teško „vari“ „revolucionarno telo“; kao da je veoma teško uništiti (uništenje sagledavamo kao deo kulta i žrtvovanja) njegove ostatke.

Javna sila *[la fuerza pública]* (dakle policija i vojska), o kojoj govori Ernesto Če Gevara, može da uništi onoga koji nema šta da jede, koji nema podršku naroda u hrani, koji nema snage da uništi javnu silu koja mu preprečuje put ka hrani, koji ne ume da pita i dobija hranu od naroda... Sve ovo trebalo bi da budu karakteristike bandita i njegova ključna razlika u odnosu na neuništivog revolucionara. Gerilac, za razliku od vojnika, ratuje gladan i praznoga stomaka. On treba da ubije da bi jeo. Evo kako Če Gevara na početku svoje teorije gerile (prvo poglavlje), pokušava da napravi razliku između zločinca ili prestupnika. Čitajmo ovaj deo ne samo kao svojevrsno uputstvo za asimilaciju (za varenje) i za revolucionarno umiranje nego i kao komandantov veliki napor da svoje iskustvo ratnika „stavi“ u instituciju teksta a da u isti mah ne podlegne zamkama i zakonima teorije:

Zašto se bori *el guerrillero*? Dolazimo do neumoljivog zaključka da je *el guerrillero* društveni reformator, koji uzima oružje kao odgovor na protest naroda protiv njegovih ugnjetача *[sus opresores; njegovih „pritiskača“, P. B.]* i koji se bori da bi promenio društveni režim koji drži goloruki *[nenaoružani, desarmados]* narod u bedi i siromaštvu. On napada pojedinačne uslove institucija u trenutku u kome ih zatiče, da bi ih razbio (...) Evo jedne ne baš lepe *[antipatica]* definicije: *el guerrillero* je jezuita rata. To znači da su osnovni činioци gerilske borbe i osnovne karakteristike, prerusavanje, iznenađenje, noćna akcija *[nocturnidad]*. Jasno je da je to poseban jezuitizam, zasnovan na prilikama koje je ponekad nužno usvojiti, jedno sasvim različito stremljenje od romantičkih i sportskih koncepcija *[las concepciones romanticas y deportivas]* sa kojima žele da nas ubede da se jedan rat

može voditi. (...) Pošto je gerila po sebi jedna naoružana grupacija i pošto postoje široki pojasi terena koje neprijatelj ne nadgleda, uvek je moguće napraviti efekat iznenađenja a to je osnovni zadatak gerilca.⁹

Na nekim mestima istoga teksta komandant Če, inače nepokolebljiv i sasvim ubeden da neprijatelj treba da bude uništen i da nasilje donosi promene i socijalnu pravdu */la justicia social/*, pokazuje izvesne rezerve u pogledu svih „perfidnih“ oblika borbe. Tamo gde govori o sabotazi */sabotaje/* on dotiče i pitanje terorizma:

Sabotaža nema veze sa terorizmom: terorizam i pojedinačni atentat su metode potpuno različite od sabotaze. Mi smo iskreno uvereni da je terorizam jedno negativno oružje */un arma negativa/* koje nikada ne proizvodi željene ciljeve i koji može udaljiti narod od revolucionarnog pokreta donoseći ljudske gubitke mnogo veće od postignutog dobitka.¹⁰

Akcije gerilca podređene su volji naroda i blizini sa narodom. Da bi bio precizniji, Če Gevara ispisuje dva regulativna principa ili dva pravila koja treba da štite revolucionara i da uklone opasnost od neuspeha – od pojave zločina i od gubitka podrške naroda. I jedan i drugi fragment nalaze se u prvom poglavlju „Esencia de la lucha guerrillera“:

„*Muerde y huye*“ */ugrizi i beži/*, tako se označava pežorativno */despectivamente*, prezrivo/ akcija gerilca i to je tačno. *Muerde y huye*, čekaj, izvidaj, vrati se da ugrizeš */vuelve a morder/* i ponovo beži, pa onda iz početka, ne daj neprijatelju da odahne.

Drugi fragment počinje ovako:

Jednako kao što u savremenom ratu, general jedne divizije ne treba da umre */morir/* na čelu svoje armije, *el guerrillero*, koji je svoj sopstveni general */que es general de si mismo/*, ne treba da umre u svakoj bitki */no debe morir en cada batalla/*; on je spreman da da svoj život */dar su vida/*, ili preciznije, pozitivna karakteristika gerilskog rata jeste da je svaki od gerilaca spreman da umre */dispuesto a morir/* ne da bi branio jedan ideal već da bi ga pretvorio u stvarnost */por convertirlo en realidad/*¹¹.

⁹ Ernesto Che Guevara, *La guerra de guerrillas*, Tafalla, Txalaparta, 1998, p. 16, 18.

¹⁰ Ibid., p. 115.

¹¹ Ernesto Che Guevara, *La guerra de guerrillas*, Tafalla, Txalaparta, 1998, p. 18, 19. Već na margini dnevnika („Acotacion al margen“) iz 1952. godine Ernesto Če Gevara govori o velikom žrtvovanju i ličnom žrtvovanju. Che Guevara, *The motorcycle diaries. Notes on a latin american journey*, London, Harper perennial, 2004, p. 164–165.

Borb
„el guerr
batalla“
međutim
smrtnog
stvarnost
nju želju
gricne i p
tvara u „
„muerto

Ukol
ukoli
die Sa
ku (e
samo
stim
treba
svojo
Zerst
prob
sa mu
prest
de po
je, ni
na, sp
koja
cijaln
ljenje
für si
Opfe
život
smrt)
tivno

Nala
gde Heg
vu smrt.
i posledn
shvatili o

¹² He
Georg Las
I (1816–18

Borba jeste neprestano odlaganje smrti jer, kako kaže komandant, „*el guerrillero*, ne treba da umre u svakoj bitki /*no debe morir en cada batalla*!“. Spremnost da se umre, a onda na kraju i pristanak na smrt, međutim, još uvek ne znače da mrtvi gerilac ponovo neće pobeći posle smrtnog časa... jer ostaje mnogo toga što tek treba da se pretvori u stvarnost. Kada komandant Če izgovara svom egzekutoru svoju poslednju želju – *Quiero morir con el vientre lleno* – on je ponovo spreman da gricne i pobjegne. Ali gerilska izreka „*Muerde y huye*“ se vrlo lako pretvara u „*muerte y huye*“, a onda na kraju i u mrtvog koga više nema, u „*muerto es huye*“.

Ukoliko čovek čini neku stvar, ukoliko je ostvaruje/realizuje (*erreicht*), ukoliko je dovršava, potrebno je da ta stvar u svom pojmu to sadrži (*dass die Sache an sich in irhem Begriffe so sich verhalte*). Ukoliko ja jedem jabuku (*einen Apfel esse*), dovršavam njenu organsku konkretnu i pojedinačnu samo-određenost i time je u sebi prisvajam (*ich seine organische Selbstbestimmtheit vertilige und ihn mir assimiliere*). Da bih to mogao da učinim, trebalo bi da jabuka po sebi (*der Apfel an sich*), i pre no što je uzmem, u svojoj prirodi (*in seiner Natur*) bude određena kao uništiva stvar (*ein zu Zerstörendes zu sein*), te da tako bude homogena (istorodna) s organima probave (*Verdauungswerkzeugen*), omogućivši mi da je homogenizujem i ja sa moje strane (*dass ich ihn mit mir homogen machen kann*). S ciljem da prestupnika (*Verbrecher*) može da kazni (*bestraft*) sudija i da ta kazna bude poštovanje zakona (*die Versöhnung des Gesetzes*), to ne zavisi od sudije, niti od prestupnika, čija je patnja kao rezultat kazne događaj i specifična, spoljašna posledica; [...] to je priroda same stvari (*die Natur die Sache*) koja izražava zakon i nužnost pojma; [...] Razlog postojanja, njen supstancijalni element je priroda same stvari. Isto važi i za nas i za naše zadovoljenje (*Genugtuung*), što znači da se stvar događa u sebi i po sebi (*an und für sich geschehen*); jer nije reč o nekom stranom žrtvovanju (*ein fremdes Opfer*), niti da neko drugi bude kažnjen kako bi se desila kazna, kako bi život time bio negiran i njegova dvojnost ostavljena po strani (prirodna smrt). Svako, uostalom, umire za samoga sebe, u svojoj sopstvenoj subjektivnosti i u skladu sa sopstvenom krivicom (*Subjectivität und Schuld*)¹².

Nalazimo se u „Carstvu Sina“ („*Leiden und Auferstehung Christi*“) gde Hegel promišlja to poslednje žrtvovanje Sina Boga, Mesije i njegovu smrt. Ta smrt Boga, *Aufopferung* Hrista, dakle, poslednje žrtvovanje i poslednji događaj, pokreću kod Hegela nekoliko analogija. Da bismo shvatili ovaj poslednji *Aufopferung*, potrebno je da shvatimo ili zamisli-

¹² Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Religion*, Band 2, 1974, verzija Georg Lasson, S. 159–160; Hegel-Werke, Band 17, S. 294; *Vorlesungsmanuskripte I* (1816–1831), Band 17, 1987, S. 267–268.

262 mo nešto drugo. U tome su tajna analogije i njena suštinska nepreci-
znost. I to je u isto vreme tajna virusa žrtvovanja i način njegovog pre-
nošenja i premeštanja kako u samom jeziku tako i u različitim praksama
civilizacija koje poznajemo. Da bismo razumeli smrt Boga i prihvatili je,
da bi nam ona donela zadovoljenje i namirila nas (*genugtuend für uns*),
kako kaže Hegel, dakle, da bi nam donela sigurnost i znanje da nam
pripada, da je kompatibilna i da nama odgovara, da nije ništa tuđe i
onostrano već da pripada „sistemu“ i da je njegova kruna i vrhunac,
Hegel nam olakšava „stvar“, pripitomljava je uz pomoć različitih asoci-
jacija. Da bismo svarili i pojeli Boga, pri tom „sa potpunim zadovolj-
stvom“, potreban je jedan dodatak. Analogije funkcionišu upravo kao
digestive. Pogledajmo sada u nekoliko tačaka moguće pravce ovih He-
gelovih razmišljanja, od kojih ćemo pratiti dalje u tekstu nekoliko naj-
važnijih:

1. Na početku je stvar. Praviti stvar (revolucionarnu, svakako) ili delo-
vati na prirodu, proizvoditi delo, kod Hegela podrazumeva i otkri-
vanje unutar stvari njene „žrtvujuće“ suštine. Pojam stvari trebalo bi
da bude već položen unapred u samoj stvari, kao njena svrha da mo-
že da bude žrtvovana, da se sama iz sebe žrtvuje i stremi Apsolutu
odakle i potiče. Rečju, da je uništiva. Čovekovo delovanje je tako re-
dukovano na usklađivanje sa „pojmom“ same stvari i svrhom stvari
koja je uvek negde drugde, to jest kod Apsoluta.
2. Sledi jabuka. Ali sada smo sasvim daleko od ispovesti Svetog Augu-
stina ili Rusoa ili Deride, od figura krađe, detinjstva i voća, ili detinj-
stva sveta, gde od jabuke ili nečega sličnog jabuci, počinje jedna dru-
ga i drugačija istorija nesvarivog i istorija vraćanja i povraćanja. Sada
smo kod jabuke koja se takođe ne drži u ruci, ne označava prve de-
monstracije pojma svojine i vlasništva kao kod Kanta ili Marksa i En-
gelsa¹³, već koja iz ruke, od stvari kao takve, treba da se prinese usti-
ma i da se pojede. Da bi jabuka bila uništena i asimilovana to jest po-
jedena i svarena, potrebna su dva uslova: da je jabuka uništiva od pre
(*ein zu Zerstörendes zu sein*) i po svom pojmu, i da je „jednorodna sa
organima varenja“ (*das an sich eine Homogenität mit der Verdauun-*

¹³ Kod Kanta iz *Metafizike morala*, gde je jabuka prvi primer onoga što se dr-
ži, prva analogija svojine, i gde Kant objašnjava, na primeru jabuke, razliku izme-
đu *physische Besitz* i *wirkliche Besitz*.

Metaphysik der Sitten, vgl. Kant-W Bd. 8, S. 355–356. Ili kod Marx-a i En-
gels-a u *Svetoj porodici* iz 1845. godine u poglavlju „Das Geheimnis der spekula-
tiven Konstruktion“ (V,2) gde jabuka i voće (*Frucht*) služe za jednaku analogiju,
MEW Bd. 2, S. 60 i dalje; ili MEGA Bd. III, S.176–388.

gswerkz
ba da o
kori jab
jabuku
svoj sop
isto vre
mu se p
novo u
uništava
na, služ
odnosi
se žrtvu
uskoro
dem jab
„Ukolik
3. Prestup
nos zaka
situaciju
uvodi „
ka i sve
same stv
he, die a

„Stvar
konstituisa
te „stvari“
jedinačnog
„stvar“ uve
de jabuku,
prestupu, n
samo kons
i svim tim
kraju kraje
tom smislu
slednji dog
je naše pos
tvovanje“.

Ovaj p
rung (samo
bilo koja ar
i samonega

gswerkzeugen hat). Zidovi utrobe i uopšte „materijal“ utrobe ne treba da odbace jabuku; u isti mah utroba ne sme da se podvrgne i pokori jabuci (u smislu da jabuka pojede utrobu) već mora da nadvlada jabuku i da je inkorporira u sebi, da je ugradi u sopstvene zidove, u svoj sopstveni „materijal“. Hegel opisujući ovo moguće jedenje u isto vreme pravi analogiju na Boga koji može da primi u sebe ono što mu se predstavi, što isto tako nestaje u njemu i nemoguće ga je ponovo u istom obliku vratiti i ponoviti. Analogija jabuke, jedenja i uništavanja zasnovanog na „uništivosti“, koja izgleda sasvim očigledna, služi da poveže dve manje očigledne analogije. Prvu, koja se odnosi na stvari kao takve i njene uništivosti odnosno njene moći da se žrtvuje i da bude žrtvovana, i jedne nove analogije koju ćemo uskoro navesti. Ovome doprinosi i Hegelov lični ton: „Ukoliko ja jedem jabuku...“ (*Dass ich einen Apfel esse...*) a ne kao u tački broj 1, „Ukoliko čovek pravi jednu stvar...“.

3. Prestupnik. U pitanju je kazna, sprovođenje „namirenja zakona“, odnos zakona i onoga koji ga krši, koji ga ukida, koji neprestano pravi situaciju izvan zakona, a da sam nije suveren. I na ovom mestu Hegel uvodi „stvar“, uvodi nešto prema čemu su i sudija, i tuga prestupnika i sve drugo, sasvim nevažne i spoljašnje konsekvence ove „prirode same stvari koja izražava zakon i nužnost pojma“ (*die Natur der Sache, die das Gesetz ausspricht, die Notwendigkeit des Begriffs*).

„Stvar“ je dvostruka, kaže dalje Hegel. S jedne strane, mišljenje je konstituisano kao zakon i pojam i to je jedan oblik reprezentacije same te „stvari“ i s druge, „stvar“ se nama pokazuje u formi bilo kakvog pojedinačnog slučaja sa kojim se srećemo. Rečju, to što Hegel zove „stvar“ uvek je više od same pojedinačne stvari jer je utroba ta koja jede jabuku, zakon koji sačekuje svoju negaciju u jednom pojedinačnom prestupu, ruke koje prave jednu običnu stvar i stavljaju je pred sebe – i samo konstituisano ili strukturirano kao „stvar“. Svim tim analogijama i svim tim primerima u izvoru je, podsetimo se, žrtvovanje Hrista. Na kraju krajeva ta „stvar“ je, prema mišljenju Hegela, Bog koji je umro. U tom smislu njegovo žrtvovanje se uklapa i jeste „stvar“, stiže kao poslednji događaj u nas i ispunjava nas, zadovoljava, kako kaže Hegel, jer je naše postojanje, misljenje, utroba itd... konstituisano upravo kao „žrtvovanje“.

Ovaj poredak analogija, od žrtvovanja preko Hristovog *Aufopferung* (samo-žrtvovanja), stvari koja se pravi, jabuke i prestupnika, kao i bilo koja analogija, kao i bilo koje žrtvovanje, skriva u sebi uvek grešku i samonegaciju ovoga procesa. Analogija nudi jedan eventualni poredak

gswerkzeugen hat). Zidovi utrobe i uopšte „materijal“ utrobe ne treba da odbace jabuku; u isti mah utroba ne sme da se podvrgne i pokori jabuci (u smislu da jabuka pojede utrobu) već mora da nadvlada jabuku i da je inkorporira u sebi, da je ugradi u sopstvene zidove, u svoj sopstveni „materijal“. Hegel opisujući ovo moguće jedenje u isto vreme pravi analogiju na Boga koji može da primi u sebe ono što mu se predstavi, što isto tako nestaje u njemu i nemoguće ga je ponovo u istom obliku vratiti i ponoviti. Analogija jabuke, jedenja i uništavanja zasnovanog na „uništivosti“, koja izgleda sasvim očigledna, služi da poveže dve manje očigledne analogije. Prvu, koja se odnosi na stvari kao takve i njene uništivosti odnosno njene moći da se žrtvuje i da bude žrtvovana, i jedne nove analogije koju ćemo uskoro navesti. Ovome doprinosi i Hegelov lični ton: „Ukoliko ja jedem jabuku...“ (*Dass ich einen Apfel esse...*) a ne kao u tački broj 1, „Ukoliko čovek pravi jednu stvar...“.

3. Prestupnik. U pitanju je kazna, sprovođenje „namirenja zakona“, odnos zakona i onoga koji ga krši, koji ga ukida, koji neprestano pravi situaciju izvan zakona, a da sam nije suveren. I na ovom mestu Hegel uvodi „stvar“, uvodi nešto prema čemu su i sudija, i tuga prestupnika i sve drugo, sasvim nevažne i spoljašnje konsekvence ove „prirode same stvari koja izražava zakon i nužnost pojma“ (*die Natur der Sache, die das Gesetz ausspricht, die Notwendigkeit des Begriffs*).

„Stvar“ je dvostruka, kaže dalje Hegel. S jedne strane, mišljenje je konstituisano kao zakon i pojam i to je jedan oblik reprezentacije same te „stvari“ i s druge, „stvar“ se nama pokazuje u formi bilo kakvog pojedinačnog slučaja sa kojim se srećemo. Rečju, to što Hegel zove „stvar“ uvek je više od same pojedinačne stvari jer je utroba ta koja jede jabuku, zakon koji sačekuje svoju negaciju u jednom pojedinačnom prestupu, ruke koje prave jednu običnu stvar i stavljaju je pred sebe – i samo konstituisano ili strukturirano kao „stvar“. Svim tim analogijama i svim tim primerima u izvoru je, podsetimo se, žrtvovanje Hrista. Na kraju krajeva ta „stvar“ je, prema mišljenju Hegela, Bog koji je umro. U tom smislu njegovo žrtvovanje se uklapa i jeste „stvar“, stiže kao poslednji događaj u nas i ispunjava nas, zadovoljava, kako kaže Hegel, jer je naše postojanje, mišljenje, utroba itd... konstituisano upravo kao „žrtvovanje“.

Ovaj poredak analogija, od žrtvovanja preko Hristovog *Aufopferung* (samo-žrtvovanja), stvari koja se pravi, jabuke i prestupnika, kao i bilo koja analogija, kao i bilo koje žrtvovanje, skriva u sebi uvek grešku i samonegaciju ovoga procesa. Analogija nudi jedan eventualni poredak

264 koji nije nemoguć, ali suštinski potresa ovu Hegelovu konstrukciju. Hrist je sigurno prestupnik, i njegovo odricanje zakona, njegova kazna i njegova smrt dokazuju ono što Hegel i njegov red analogija pretpostavljaju kao nemoguće. Dakle, prestupnik može da postane suveren koji će preinačiti zakon svojom smrću i svojim žrtvovanjem, koji će kao kriminalac postati zakonodavac zakona koji će onda potčiniti sve ostale zakone; i analogno, jabuka može da pojede usta i utrobu; zatim, stvar ili delo mogu da nadjačaju ruke koje ih prave; a ono što se žrtvuje onoga koji ga žrtvuje... Zar to nije smisao bilo kojeg žrtvovanja? Ono što se žrtvuje treba da poveća i proširi ne samo prostor onoga koji to čini, nego i utrobu onoga koji to treba da primi. Zar *Aufopferung* Hrista ne računa da ono što je žrtvovano nadjačava ono što ga žrtvuje, da je ono jače od njega, da je jedan Hristos jači od drugoga (odnos božanske i čovečje prirode u njemu)? I šta je važnije, zar ta žrtva koja suštinski jeste oduzimanje ne treba da donese višak i „slobodu“ u postojeći zakon?

Sve te konsenkvence koje bi mogle da pokvare poredak Hegelovih analogija, koje otkrivaju njihovo kruženje i njihove međusobne „nehomogenosti“, možda treba da ostavimo u rezervi i da ne preturamo po Hegelovim metaforama. Kao što žrtvovanje veruje da prelazi preko zakona, da ubrzava (obratno pravo je uvek u mimesisu u odnosu na različite mehanizme žrtvovanja) i proširuje prostor i vreme sopstvenoga „legitimiteta“, kao što Hristos pričešćem, o kome Hegel vrlo nadahnuto piše, treba da uđe u našu utrobu da bi je pojeo a ne da bi ona pojela njega, tako zakon ostavlja u sebi praznine za prestup ili za prestupnika koji može, i na izvestan način, koji treba i koji nužno obrće princip suvereniteta i suverena. Hegelovim rečima, a suprotno od Hegela, postoji izvesna nehomogenost unutar same „stvari“, jer to njeno „materijalno“ i „prirodno“ može da zagrcne i dovede u pitanje mašinu zakona, utrobu, ruku ili našeg mišljenja kao „dela“ iste te „stvari“.

Vratimo se ponovo Hegelovom fragmentu.

Jedenje

Trebalo bi da postoji, „analogno stvari“, jedna, iako neuravnotežena, neprekidna veza između slova zakona i tela prestupnika. Hegel je zamišljao da je zakon spreman da „materijal zla“ podvrgava svom duhu i slovu, i da bez velikih problema jede leševe prestupnika.

I kod Hrista, jednako, slovo ili duh slova treba da pojede telo. Međutim, dok jede i uništava, dok održava kult i brine se o ostacima, subjekt, kao što znamo, sprema svoje sopstveno žrtvovanje, kojim će se konačno izvršiti i onaj odloženi, putem uživanja, transfer „stvari“ ili „ni-

šta“ (stvari menologije analogijama („nečega“ u nja i otpora uništavanja lo Hrista, d logijama da gutamo on od sebe bez Jabuka koja daju smisao utrobi kita ži u sebi sve denje“ (sva povraćanja denog i seb sam je poje i zaborav s legitimnost i silu kojom

Konačno deo, jednu Uostalom i jedenja, teš dan niz ana njegovo po

Jedenje

Pokušajmo vlijamo pre koji ga pon na Hristovu kraju prih drugog kra tvuje i vra što znamo, čima ne sar i obratno,

264 koji nije nemoguć, ali suštinski potresa ovu Hegelovu konstrukciju. Hrist je sigurno prestupnik, i njegovo odricanje zakona, njegova kazna i njegova smrt dokazuju ono što Hegel i njegov red analogija pretpostavljaju kao nemoguće. Dakle, prestupnik može da postane suveren koji će preinačiti zakon svojom smrću i svojim žrtvovanjem, koji će kao kriminalac postati zakonodavac zakona koji će onda potčiniti sve ostale zakone; i analogno, jabuka može da pojede usta i utrobu; zatim, stvar ili delo mogu da nadjačaju ruke koje ih prave; a ono što se žrtvuje onoga koji ga žrtvuje... Zar to nije smisao bilo kojeg žrtvovanja? Ono što se žrtvuje treba da poveća i proširi ne samo prostor onoga koji to čini, nego i utrobu onoga koji to treba da primi. Zar *Aufopferung* Hrista ne računa da ono što je žrtvovano nadjačava ono što ga žrtvuje, da je ono jače od njega, da je jedan Hristos jači od drugoga (odnos božanske i čovečje prirode u njemu)? I šta je važnije, zar ta žrtva koja suštinski jeste oduzimanje ne treba da donese višak i „slobodu“ u postojeći zakon?

Sve te konsenkvence koje bi mogle da pokvare poredak Hegelovih analogija, koje otkrivaju njihovo kruženje i njihove međusobne „nehomogenosti“, možda treba da ostavimo u rezervi i da ne preturamo po Hegelovim metaforama. Kao što žrtvovanje veruje da prelazi preko zakona, da ubrzava (obratno pravo je uvek u mimesisu u odnosu na različite mehanizme žrtvovanja) i proširuje prostor i vreme sopstvenoga „legitimiteta“, kao što Hristos pričešćem, o kome Hegel vrlo nadahnuto piše, treba da uđe u našu utrobu da bi je pojeo a ne da bi ona pojela njega, tako zakon ostavlja u sebi praznine za prestup ili za prestupnika koji može, i na izvestan način, koji treba i koji nužno obrće princip suvereniteta i suverena. Hegelovim rečima, a suprotno od Hegela, postoji izvesna nehomogenost unutar same „stvari“, jer to njeno „materijalno“ i „prirodno“ može da zagrcne i dovede u pitanje mašinu zakona, utrobu, ruku ili našeg mišljenja kao „dela“ iste te „stvari“.

Vratimo se ponovo Hegelovom fragmentu.

Jedenje

Trebalo bi da postoji, „analogno stvari“, jedna, iako neuravnotežena, neprekidna veza između slova zakona i tela prestupnika. Hegel je zamišljao da je zakon spreman da „materijal zla“ podvrgava svom duhu i slovu, i da bez velikih problema jede leševe prestupnika.

I kod Hrista, jednako, slovo ili duh slova treba da pojede telo. Međutim, dok jede i uništava, dok održava kult i brine se o ostacima, subjekt, kao što znamo, sprema svoje sopstveno žrtvovanje, kojim će se konačno izvršiti i onaj odloženi, putem uživanja, transfer „stvari“ ili „ni-

šta“ (stvari
menologije
analogijam
(„nečega“ u
nja i otpor
uništavanja
lo Hrista, o
logijama da
gutamo on
od sebe bez
Jabuka koja
daju smisao
utrobi kita
ži u sebi sve
denje“ (sva
povraćanja
denog i seb
sam je poje
i zaborav s
legitimitost
i silu kojom

Konačn
deo, jednu
Uostalom i
jedenja, teš
dan niz ana
njegovo po

Jedenje

Pokušajmo
vljamo pre
koji ga pon
na Hristovo
kraju prih
drugog kraj
tvuje i vrać
što znamo,
čima ne san
i obratno, v

šta“ (stvari koja samo što je uništena). Za razliku od tog Hegela iz *Fenomenologije duha*, ovaj poslednji Hegel ubrzava i pokušava da svojim analogijama obezbedi, skoro bezbolan i nevin prelaz jednog u drugo („nečega“ u „nešto drugo“), ali brzo, i bez ostataka i bez ikakvih žvakanja i otpora stvari, koji bi mogli da proizvedu vreme i dugačak proces uništavanja stvari a onda i uživanje. Dakle, ideja da slovo i duh uzima telo Hrista, da je to žrtvovanje po sebi moguće, treba dalje različitim analogijama da pokaže da Hristos ulazi u nas, da nas zadovoljava, da dok ga gutamo on guta nas, da se jedna konstrukcija dekonstruiše skoro sama od sebe bez ikakvih otpora i frikcija i postaje jedna nova (konstrukcija). Jabuka koja se jede ili prestupnik koji se kažnjava i ubija, potpuno ukidaju smisao jela i utrobe. Nije reč o utrobi koja čuva drugoga, na primer utrobi kita koja čuva Jonu, nije reč o onim ruskim lutkama gde svaka drži u sebi sve manje od sebe sasvim cele i neokrnjene, već je u pitanju „jedenje“ (svakako jedenje više od svakog mogućeg jedenja, bez ostatka, povraćanja i izbacivanja) koje *de facto* uništava i briše i sam pojam pojedenog i sebe kao jedenje. Ne pamtim jabuku i njeno ime, ne sećam se da sam je pojeo i koliko sam ih pojeo, kao što zakon računa na anonimnost i zaborav svih egzekucija koje su se u prošlosti desile obezbeđujući mu legitimnost. Ova imaginarna utroba pretvara drugog u sopstvenu snagu i silu kojom će sačekivati svakog sledećeg.

Konačno, ova utroba ne računa, niti je Hegel na osnovu nje predvideo, jednu moguću analizu kojom bi drugi bio večno vraćan nazad. Uostalom istorija žrtvovanja, podjednako kao i istorija kažnjavanja ili jedenja, teško da su uopšte moguće. Kod Hegela izostaje, na primer, jedan niz analogija koje bi se sada nastavljale na vaskrsenje Hristovo i na njegovo poništenje sopstvenoga žrtvovanja.

Jedenje samoga sebe

Pokušajmo sada da Hegelovim analogijama – stvari koju pravimo i stavljamo pred nas, jabuci koju jedemo i zakonu koji lišava života onoga koji ga poništava – koje su kao što smo rekli u jednom lancu zakačene na Hristovo žrtvovanje da bi ga približile nama ne bi li ga zauvek i na kraju prihvatili, pokušajmo da ih mislimo i da ih povežemo s jednog drugog kraja. Kakav je doprinos Hristovog *Aufopferung*? Hrist sebe žrtvuje i vraća se Bogu Ocu, kako sam kaže, te njegovo žrtvovanje, kao što znamo, prevazilazi formu *Opfer* (žrtve, žrtvovanja). Hegelovim rečima ne samo što pojedinačna stvar teži da se „vrati“ u „stvar mišljenja“ i obratno, već postoji isto tako jedan nastavak žrtvovanja u samom žr-

266 tvovanju, gde se ono okreće ka svome pokretaču i izvoru, nastavljajući da se uništava i napušta. Dakle, između žrtvovanja kao *Opfer* i jednog imaginarnog tuđeg žrtvovanja, postoji žrtvovanje žrtvovanja i žrtvovanje sebe samoga. Da li bismo mogli da u isto vreme kada mislimo „stvar“ koja se zašiva sa rukama koje je prave, da vidimo to jedinstvo „stvari“ kako nestaje i samo se predaje propadanju i ništa? Da li utroba može da počne, u trenutku kada je završila sa jabukom, kada je jabuku inkorporirala i stavila u svoje granice, da jede sebe (da jede sada ponovo „sebe“ koje je uzelo u svoje sebstvo i „jabuku“) ili da li zakon može da poništava i žrtvuje svoj suverenitet pošto je uzeo u sebe, u duh svoga slova leš prestupnika koji mu se žrtvovao (koga je on sam sebi žrtvovao)? Ovaj preobražaj koji Hegel ne primenjuje uvek dosledno na svim nivoima svoga sistema, u kultu je sasvim sigurno pronađeno. Hegel pronalazi u jednoj radnji koju obeležava rečju „jesti“ – žrtvovanje koje se produžava, koje ne može da se zaustavi, koje nema kraja, koje mora da se reflektuje u sebe i koje objektivizujući samo sebe, nastavlja da uništava sopstvenu moć.

Iako Hegel u svojim „dekonstrukcijama hrišćanstva“ često nedosledno meša ostale tradicije i dodaje ih Hristovoj, koju opet često ne sledi i menja za ljubav Grka, iako njegovo poverenje, na primer, u zajednicu u Hristu ili posle Hrista uvek varira, Hegel se nikad ne odriče jedne prednosti koja je sasvim sigurno čvrsto utkana u temelje njegove filozofije: to je neprestani nalog za mimesisom i identifikacijom svakog „dela“ sistema i svake pojedinačnosti sa Hristom. Dakle, Hegel neprestano evocira Hristovo žrtvovanje i tako održava napetost i histeriju jednog uvek živog žrtvovanja, žrtvovanja „od krvi i mesa“, stvarnog i *de facto* žrtvovanja, kome svi i kome sve treba da se podvrgne i koje tek sledi. U pitanju je žrtvovanje za domovinu, ali i žrtvovanje za sistem i sopstvenu filozofiju. U isti mah, sve te analogije, koje treba da približe Hristovo žrtvovanje služe Hegelu da isproba svaku od tih različitih tradicija žrtvovanja koje on poznaje i da ih približi ponovo hrišćanstvu. Analogija zakona i prestupnika izgleda da ima ulogu da određene jevrejske motive žrtvovanja preobrazi i pronade kao bliske sa Hristovim *Aufopferung*. Nasuprot tome, jesti i piti, jesti jabuku ali jesti i meso uvodi nas u Grčku. Zato smo sada u Grčkoj, gde nam Hegel odmah kaže da „žrtvovanje (*Opfer*) nema ovde značenje žrtvovanja (*Aufopferung*) koje proističe iz unutrašnjeg bića čoveka, njegovog dovršenja...“

I onda dalje:

Žrtvovanje (*Opfer*) to je prepustiti (*Aufgeben*), razdati (*Darbringen*), lišiti se nečega (*Sichberauben von etwas*). Ovde međutim gde je božansko biće obo-

žavano
so geop
vljivanj
werden

Još jed

Jesti z

Essen

Essen

Essen

Sve te

žnoj rečen

vljenu i ne

sa dodatni

nakost izr

SEBE koje

iako jesti

no je da se

laz sa jede

ni se, jede

tvovanje p

jer ne san

početku s

me moći

ra razliku

goga. Žrt

Na m

cu Hegel

„Ljudske

¹⁴ He

ličite verzi

str. 150:

„Es is

opfert, ve

Uporedi t

über die P

¹⁵ „Sa

et beau C

massacre

Vorle

1974, S. 1

žavano kao jedna svemoćna pojedinačnost, žrtvuje se ono slično (*wird ebenso geopfert*). Pije se vino, jede se meso; samo postojanje i pojedinačno pojavljivanje ove prirodne moći je žrtvovano, uništeno (*aufgeopfert, vernichtet werden*). Jest i znači žrtvovati se a žrtvovati znači jesti samoga sebe.¹⁴

Još jednom ovo poslednje:

Jesti znači žrtvovati se a i žrtvovati se znači jesti samoga sebe.

Essen heisst opfern, und Opfern heisst Selbstessen.

Essen heisst Opfern, und Opfern heisst Selbstessen.

Essen heisst Opfern, und Opfern heisst selbst Essen.

Sve te Hegelove verzije i sva ta živa pomeranja gramatike u ovoj važnoj rečenici, svi ti prelazi glagola u imenice pozivaju nas da ovu iskripljenu i neuravnoteženu tautologiju između jedenja i žrtvovanja mislimo sa dodatnim oprezom. Forma ovog iskaza kaže nam da ako se obrne jednakost između jedenja i žrtvovanja, dobijamo još jedan dodatak u tom SEBE koje na početku samo jede. Dakle, žrtvovati se ne znači samo jesti iako jesti znači žrtvovati se. Da bi žrtvovanje bilo jedenje uopšte, potrebno je da se jede i ono što jede, da se sve stavi „ispred“ i pojede. Ovaj prelaz sa jedenja na – jedenje plus jedenje SEBE, jedenje toga što jede i hrani se, jedenje samoga jedenja, jedenje moći da se jede, treba da čini žrtvovanje potpunim. U tom smislu žrtvovanje je više od jedenja, od *Opfer* jer ne samo što se daje i to SEBE koje jede, što se jede to SEBE koje na početku samo jede, već postoji moć da se nešto žrtvuje koja je jača od same moći da se jede. Od jednakosti između jesti i žrtvovati se, Hegel stvara razliku na mestu gde je žrtvovanje više od običnog jela i jedenja drugoga. Žrtvovanje jede i ono što na početku samo jede.

Na margini (*Am Rande*) svoga sopstvenog rukopisa, uz ovu rečenicu Hegel dodaje svoj komentar na francuskom jeziku u kome pominje „Ljudske žrtve/žrtvovanja“ (*Menschenopfer*)¹⁵.

¹⁴ Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Religion*, Band 17, S. 137. Različite verzije ovoga fragmenta nalaze se u Hegelovim *Vorlesungsmanuskripten* I, na str. 150:

„*Es ist diese Naturmacht selbst, deren einzelnes Daseyn und Äusserung aufgeopfert, vernichtet werden. Essen heisst opfern, und Opfern heisst Selbstessen*“. Uporedi takođe razliku u Lasson-ovoj verziji ove Hegelove rečenice. *Vorlesungen über die Philosophie der Religion*, Band 2, Teil I, 1974, S. 169–170.

¹⁵ „*Sacrifices humains. Ste. Croix, Myst. I, p. 276, Thucyd. I, ch. 126: jeune et beau Cratinus lorsqu'Epiménide purifiait les habitants de l'Attique après le massacre de Cylon et de ses partisans*“.

Vorlesungen über die Philosophie der Religion, Band 2, Teil I, Hamburg, 1974, S. 170.

Jesti i žrtvovati se označava jesti onoga koji jede, žrtvovati onoga koji ima moć da žrtvuje, ali i ubiti u ratu, masakrirati, skrnaviti. To je to što Hegel misli i čita i piše naporedo kada piše, govori i predaje „Filozofiju religije“, suštinu kulta i žrtvovanja apsolutnoj suštini. Ova Hege-lova margina, na kojoj su napisane na francuskom jeziku dve reference i kratak komentar, gde su spojeni „mistika krsta“ i hrišćanstvo sa Tuki-didom i grčkim istorijama i ratovima, a da može da bude pridodata bi-lo koja druga tradicija – smešta nas više u Grčku nego sam tekst Hege-lovog predavanja koji je već daleko odmakao ka Hristu. Ova margina, dopunjava onaj Hegelov niz analogija jer ubistvo u ratu i strašan pokolj stavlja između žrtvovanja i jedenja, a onda i između jedenja mesa živo-tinje i samojedenja (jedenja sebe) onoga koji je maločas jeo.

Između ta dva žrtvovanja, između *Opfer* i *Aufopferung*, Hegel do-daje jedno žrtvovanje koje je više od ovog prvog a manje od drugog: *Menschopfer*, ljudsko(a) žrtvovanje(a) ili žrtvovanje čoveka ili ubijanje i jedenje i uništavanje leševa.